

ONA TILI DARSLARIDA KONSTRUKTIV TA'LIM METODLARIDAN FOYDALANISHNING LINGVODIDAKTIK ASOSLARI

Xidirova Zilola Tolib qizi

*Renessans ta'lim universiteti
Filologiya va tarix fakulteti
Filologiya va tillarni o'qitish (o'zbek tili)
ta'lim yo'nalishi 3-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Mazkur ilmiy ishda ona tili darslarida konstruktiv ta'lim metodlaridan foydalanishning lingvodidaktik asoslari hamda ularning ta'lim samaradorligiga ta'siri nazariy va amaliy jihatdan tahlil etiladi. Tadqiqotda konstruktiv yondashuvning zamonaviy pedagogik paradigmalarda tizimidagi o'rni ochib berilib, uning o'quv jarayonini faollashtirishdagi metodik imkoniyatlari asoslanadi. Xususan, Finlyandiya ta'lim tizimida o'quvchini ta'lim jarayonining faol subyekti sifatida shakllantirishga qaratilgan ilg'or tajriba hamda O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish va o'quvchilarda mustaqil fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan islohotlar doirasida konstruktiv ta'limning didaktik ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasi, tanqidiy fikrlash ko'nikmalari va ijodiy faoliyatini rivojlantirishda interaktiv metodlarning samaradorligi ilmiy jihatdan asoslanadi.

Kalit so'zlar: konstruktiv ta'lim, lingvodidaktika, pedagogik paradigma, Finlyandiya ta'lim tizimi, kompetensiyaviy yondashuv, ta'lim islohotlari, kommunikativ kompetensiya, interaktiv metodlar, mustaqil fikrlash.

Аннотация: В данной научной работе анализируются лингводидактические основы использования методов конструктивного обучения на уроках родного языка и их влияние на эффективность образовательного процесса. Раскрывается место конструктивного подхода в системе современных педагогических парадигм и обосновываются его методические возможности в активизации учебного процесса. Особое

внимание уделяется опыту финской системы образования, а также реформам системы образования Республики Узбекистан, направленным на модернизацию образования. Кроме того, научно обосновывается эффективность интерактивных методов в развитии коммуникативной компетенции, критического мышления и творческой деятельности учащихся.

Ключевые слова: конструктивное обучение, лингводидактика, компетентностный подход, система образования Финляндии, интерактивные методы, коммуникативная компетенция, самостоятельное мышление.

Abstract: This scientific work analyzes the linguodidactic foundations of using constructivist teaching methods in native language classes and their impact on the effectiveness of the educational process. The study reveals the role of the constructivist approach within modern pedagogical paradigms and substantiates its methodological potential in enhancing learning activity. Particular attention is given to the experience of the Finnish education system as well as the educational reforms in the Republic of Uzbekistan aimed at modernizing education. Furthermore, the effectiveness of interactive methods in developing students' communicative competence, critical thinking, and creative abilities is scientifically justified.

Keywords: constructivist learning, linguodidactics, competency-based approach, Finnish education system, interactive methods, communicative competence, independent thinking.

Tushunchalar izohi

Konstruktiv ta'lim (konstruktivizm) — o'quvchining bilimni tayyor holda qabul qilmasdan, avvalgi tajribasi va bilimlariga tayangan holda uni mustaqil ravishda "konstruktsiya" qilishi jarayoniga asoslangan pedagogik yondashuv.

Kompetensiyaviy yondashuv — ta'lim jarayonini o'quvchilarda nafaqat bilim, balki amaliy ko'nikma va hayotiy kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltiruvchi zamonaviy yondashuv.

Kommunikativ kompetensiya — o'quvchining fikrini og'zaki va yozma shaklda to'g'ri, aniq va samarali ifodalay olish qobiliyati.

Interaktiv metodlar — o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi hamkorlikka asoslangan, faol fikrlash va muhokamani talab etuvchi ta'lim usullari.

Finlyandiya ta'lim tizimi — o'quvchini ta'lim jarayonining markaziga qo'yuvchi, mustaqil fikrlash va amaliy kompetensiyalarni rivojlantirishga asoslangan ilg'or ta'lim modeli.

Tadqiqotning maqsadi va vazifalari

Maqsad: Ona tili darslarida konstruktiv ta'lim metodlaridan foydalanishning lingvodidaktik asoslarini aniqlash hamda ularning o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasi, mustaqil fikrlashi va ta'lim samaradorligiga ta'sirini ilmiy jihatdan asoslash.

Vazifalari:

- konstruktiv ta'limning nazariy asoslarini o'rganish;
- Finlyandiya ta'lim tizimidagi konstruktiv yondashuvni tahlil qilish;
- O'zbekiston ta'lim tizimidagi islohotlarni o'rganish;
- ona tili darslarida konstruktiv metodlarni qo'llash imkoniyatlarini aniqlash;
- interaktiv metodlarning samaradorligini tahlil qilish;
- metodik tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotning obyekti va predmeti

Obyekt: Umumta'lim maktablarida ona tili fanini o'qitish jarayoni.

Predmet: Ona tili darslarida konstruktiv ta'lim metodlarini qo'llash jarayoni va uning metodik imkoniyatlari.

Subyekt: Ona tili o'qituvchilari va o'quvchilar.

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki, unda ona tili ta'limida konstruktiv yondashuvni qo'llashning lingvodidaktik asoslari Finlyandiya ta'lim tajribasi va O'zbekiston ta'lim islohotlari uyg'unligida tahlil qilinadi hamda o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga yo'naltirilgan metodik yondashuvlar tizimlashtiriladi.

Kirish: Hozirgi globallashtirish va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, uni xalqaro standartlarga moslashtirish hamda o'quvchilarda XXI asr kompetensiyalarini shakllantirish dolzarb ilmiy-amaliy muammolardan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan keng ko'lamlislohotlar ta'lim sifatini oshirish, o'quv jarayonini shaxsga yo'naltirish, kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish hamda innovatsion pedagogik texnologiyalarni tatbiq etishga qaratilganligi bilan ajralib turadi.

Ushbu jarayonda yosh avlodni mustaqil hayotga tayyorlash, ularning amaliy ko'nikmalari, mantiqiy va tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirish ta'lim siyosatining strategik yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan.

Zamonaviy pedagogika fanida konstruktiv ta'lim yondashuvi (konstruktivizm) o'quv jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi ilg'or didaktik paradigmalarsirasiga kiradi. Ushbu yondashuvga ko'ra, bilim tayyor holda uzatiladigan axborot sifatida emas, balki o'quvchining avvalgi tajribasi, mavjud bilimlari hamda faol kognitiv faoliyati asosida mustaqil ravishda "konstruktsiya qilinadigan" jarayon sifatida talqin etiladi. Shu bois konstruktiv yondashuv o'quvchini ta'lim jarayonining passiv qabul qiluvchisi emas, balki faol subyekti sifatida shakllantirishga yo'naltirilganligi bilan ajralib turadi.

Ayniqsa, ona tili ta'limi jarayonida konstruktiv yondashuvning qo'llanilishi o'quvchilarning lingvistik kompetensiyalari bilan bir qatorda kommunikativ,

pragmatik va kognitiv kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ona tili fani o'quvchilarda faqat grammatik bilimlarni shakllantirish bilan cheklanmay, balki ularning nutq madaniyati, fikrni mantiqiy va izchil ifodalash, shuningdek, ijtimoiy muloqot kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi asosiy fanlardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, konstruktiv ta'lim metodlari ona tili darslarining didaktik imkoniyatlarini kengaytiradi.

Xalqaro tajribada, xususan Finlyandiya ta'lim tizimida konstruktiv yondashuv keng tatbiq etilgan bo'lib, unda o'quvchi ta'lim jarayonining markaziy subyekt sifatida qaraladi.

Ushbu tizimda muammoli ta'lim, loyiha asosida o'qitish, hamkorlikda o'rganish kabi interaktiv metodlar keng qo'llanilib, o'quvchilarning mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va amaliy kompetensiyalarini rivojlantirishga ustuvor ahamiyat beriladi. Mazkur tajriba O'zbekiston ta'lim tizimini takomillashtirish jarayonida ham metodik va ilmiy jihatdan muhim ahamiyatga ega. Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "biz yoshlarni nafaqat bilimli, balki mustaqil fikrlaydigan, zamonaviy kasb-hunarlarni egallagan va hayotga tayyor insonlar etib tarbiyalashimiz zarur". Mazkur fikr zamonaviy konstruktiv ta'lim yondashuvining asosiy maqsadlari bilan hamohangdir.

Shu bois, ona tili darslarida konstruktiv ta'lim metodlaridan foydalanishning lingvodidaktik asoslarini o'rganish, uning o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasi va mustaqil fikrlashini rivojlantirishdagi o'rnini ilmiy jihatdan asoslash hamda amaliy samaradorligini tahlil qilish bugungi pedagogik tadqiqotlarning dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

ASOSIY QISM: Zamonaviy ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar, xususan kompetensiyaviy yondashuv asosida ishlab chiqilgan yangi avlod darsliklari hamda konstruktiv ta'lim metodlarining joriy etilishi pedagogik jamoatchilik orasida turli ilmiy va amaliy munosabatlarni yuzaga keltirmoqda. Ayrim hollarda ushbu tizimning murakkabligi, topshiriqlar mazmuni va amaliy

qo'llanilishi yuzasidan turlicha fikrlar bildirilayotgan bo'lsa-da, zamonaviy pedagogik paradigmalarda mazkur yondashuv o'quvchini passiv bilim oluvchidan faol, mustaqil va tanqidiy fikrlovchi subyekt sifatida shakllantirishga yo'naltirilgan muhim didaktik model sifatida e'tirof etiladi. Konstruktiv ta'lim yondashuvi o'quv jarayonining shaxsga yo'naltirilgan modeliga asoslanib, bilimning tayyor holda berilmasdan, balki o'quvchi tomonidan mustaqil ravishda, avvalgi tajriba va kognitiv faoliyat asosida shakllantirilishini nazarda tutadi.

Konstruktiv yondashuvning ilmiy asoslari jahon pedagogikasida John Dewey, Jean Piaget hamda Lev Vygotsky kabi olimlarning tadqiqotlariga borib taqaladi. Ushbu yondashuv XX asr oxirlaridan boshlab xalqaro ta'lim tizimlarida keng tatbiq etila boshlagan bo'lib, ayniqsa 2000-yillardan keyin ko'plab davlatlarda ta'limning asosiy metodologik yo'nalishlaridan biriga aylangan.

Xalqaro tajribada Finlandiya ta'lim tizimi konstruktiv yondashuvni eng izchil qo'llagan modellardan biri hisoblanadi. Bu yerda o'quvchi ta'lim jarayonining markaziy subyekt sifatida qaraladi, yodlashdan ko'ra tushunish va amaliy faoliyatga ustuvorlik beriladi.

AQSh ta'lim tizimida esa loyiha asosida o'qitish va muammoli ta'lim keng rivojlangan bo'lib, o'quvchilarning real hayotiy vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish kompetensiyalari shakllantiriladi.

Kanada va Germaniya ta'lim tizimlarida nazariya va amaliyot uyg'unligi asosida dual va hamkorlikda o'qitish tizimi rivojlangan.

Yaponiya va Janubiy Koreyada esa konstruktiv yondashuv an'anaviy intizomli ta'lim bilan uyg'unlashtirilgan holda, guruhda ishlash va interaktiv metodlar orqali amalga oshiriladi.

O'zbekiston ta'lim tizimida konstruktiv yondashuv bevosita bitta shaxs tomonidan olib kirilgan emas, balki xalqaro pedagogik tajriba va ta'lim islohotlari asosida bosqichma-bosqich shakllangan. Ushbu jarayon 1990-yillar oxiri va 2000-yillar boshlaridan boshlab kuzatilgan bo'lib, 2010-yillarda

kompetensiyaviy yondashuvning joriy etilishi bilan yanada rivojlandi. 2017-yildan keyingi ta'lim islohotlari davrida esa O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi tomonidan ishlab chiqilgan yangi avlod darsliklari va metodik tizimlar asosida konstruktiv va interaktiv yondashuvlar ta'lim jarayoniga keng tatbiq etildi. John Dewey ta'kidlaganidek, "agar bolaga tayyor bilim berilsa, u uni unutishi mumkin, ammo uni mustaqil topishga o'rgatilsa, bu bilim umrboqiy bo'ladi". Ushbu fikr konstruktiv ta'limning asosiy mohiyatini yoritib beradi.

Ona tili ta'limida konstruktiv yondashuv o'quvchilarning faqat grammatik bilimlarini emas, balki nutqiy, kommunikativ va mantiqiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu jarayonda o'quvchilar tayyor qoidalarni yodlash emas, balki misollar va amaliy topshiriqlar asosida mustaqil xulosa chiqarish orqali bilimni egallaydilar. Masalan, fe'l so'z turkumi o'quvchilarga gaplar orqali tahlil qildiriladi va ular harakat bildiruvchi so'zlarni aniqlash orqali umumiy xulosaga keladilar.

Shuningdek, ona tili ta'limi faqat lingvistik bilimlar bilan cheklanib qolmay, balki fanlararo integratsiyani ham o'z ichiga oladi. Biologiya, tarix, geografiya kabi fanlardan olingan matnlar asosida topshiriqlar berish o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi, mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi hamda bilimlarni amaliy qo'llash ko'nikmalarini shakllantiradi.

Zamonaviy darsliklarda rasmlar, infografikalar va vizual materiallarning keng qo'llanilishi o'quvchilarning tasavvur olamini kengaytiradi, mavzuni obrazli idrok etishga yordam beradi hamda diqqat va xotirani kuchaytiradi. QR kodlar orqali esa qo'shimcha audio va video materiallarga chiqish imkoniyati yaratiladi, bu esa o'quvchilarning mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini rivojlantiradi va ta'lim jarayonining interaktivligini oshiradi. Umuman olganda, konstruktiv ta'lim yondashuvi zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va amaliy kompetensiyalarini rivojlantirishda

muhim didaktik ahamiyat kasb etadi hamda ona tili ta'limini yangi sifat bosqichiga olib chiqadi.

Qiyosiy tahlil: An'anaviy va konstruktiv ta'lim yondashuvlarini qiyoslashda ona tili ta'limidagi ayrim grammatik mavzularni o'qitish usullarini tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, fe'l so'z turkumini o'qitish jarayoni ushbu ikki yondashuv o'rtasidagi farqni yaqqol ko'rsatib beradi.

An'anaviy ta'lim tizimida fe'l so'z turkumi o'quvchilarga "harakatni bildiruvchi so'z turkumi" sifatida tayyor ta'rif shaklida beriladi. O'qituvchi asosiy bilim manbai hisoblanib, o'quvchilar esa ushbu ma'lumotni yodlab olish orqali o'zlashtiradi. Bunday yondashuvda bilim ko'proq reproduktiv xarakterga ega bo'lib, o'quvchining mustaqil tahlil qilish va kashf etish imkoniyatlari cheklangan bo'ladi.

Konstruktiv yondashuvda esa fe'l so'z turkumi o'quvchilarga tayyor ta'rif sifatida emas, balki amaliy misollar va tahlil jarayoni orqali o'rgatiladi. Masalan, o'quvchilarga "Bola kitob o'qidi", "Qushlar sayrayapti", "O'quvchilar maktabga keldi" kabi gaplar berilib, ulardan harakatni bildirgan so'zlarni aniqlash so'raladi. Tahlil va muhokama jarayonida o'quvchilar "o'qidi", "sayrayapti", "keldi" kabi so'zlar harakatni ifodalashini mustaqil ravishda aniqlaydilar va shu asosda fe'l so'z turkumi haqidagi umumiy xulosaga keladilar.

Shu bilan birga, konstruktiv yondashuvda vizual vositalar va interaktiv metodlardan foydalanish ham muhim o'rin tutadi. Harakatlarni ifodalovchi rasmlar, infografikalar hamda QR kodlar orqali taqdim etilgan audio-video materiallar o'quvchilarning tasavvur olamini kengaytiradi va mavzuni chuqurroq o'zlashtirishga yordam beradi.

An'anaviy yondashuvda esa asosiy e'tibor qoidalarni yodlashga qaratilgan bo'lsa, konstruktiv yondashuvda o'quvchi bilimni mustaqil ravishda "kashf etadi", tahlil qiladi va amaliy nutq jarayonida qo'llaydi. Natijada uning mantiqiy fikrlash, kommunikativ kompetensiyasi va ijodiy yondashuvi rivojlanadi.

Umuman olganda, fe'l so'z turkumini o'qitish misolida ham ko'rinadiki, an'anaviy ta'lim bilimni uzatishga yo'naltirilgan bo'lsa, konstruktiv ta'lim bilimni shakllantirish va amaliy qo'llashga asoslanganligi bilan ustunlik qiladi.

An'anaviy va konstruktiv ta'lim tizimining qiyosiy jadvali

Mezonlar	An'anaviy ta'lim tizimi	Konstruktiv ta'lim yondashuvi
Ta'lim markazi	O'qituvchi markazda	O'quvchi markazda
Bilim olish jarayoni	Tayyor bilimni qabul qilish	Bilimni mustaqil qurish (kashf etish)
O'quvchi roli	Passiv ishtirokchi	Faol subyekt
O'qituvchi roli	Asosiy bilim beruvchi	Yo'naltiruvchi va fasilitator
Dars jarayoni	Bir yo'nalishli (ma'ruza)	Interaktiv, hamkorlikka asoslangan
Metodlar	Yodlash, tushuntirish	Muammoli ta'lim, loyiha, tahlil
Baholash	Asosan yakuniy natija	Jarayon + shakllantiruvchi baholash
Fikrlash turi	Reproduktiv (takrorlash)	Tanqidiy va ijodiy fikrlash
Natija	Nazariy bilim ustun	Amaliy kompetansiya ustun

Ushbu qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, an'anaviy ta'lim tizimi ko'proq bilimni uzatishga yo'naltirilgan bo'lsa, konstruktiv yondashuv o'quvchilarda bilimni mustaqil shakllantirish va uni amaliyotda qo'llash kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu sababli zamonaviy pedagogikada konstruktiv

ta'lim an'anaviy modelni to'ldiruvchi va takomillashtiruvchi innovatsion yondashuv sifatida e'tirof etilmoqda.

XULOSA :Bugungi kunda ta'lim tizimida joriy etilayotgan konstruktiv yondashuv va yangi avlod darsliklari ayrim o'qituvchilar, ota-onalar hamda o'quvchilar tomonidan murakkab yoki an'anaviy tizimdan keskin farq qiluvchi model sifatida baholanmoqda. Ayniqsa, topshiriqlarning tahliliy xarakterga ega ekanligi, mustaqil fikrlashga yo'naltirilgani va dars jarayonida o'quvchi faolligining oshirilishi dastlab ma'lum qiyinchiliklarni yuzaga keltirmoqda. Biroq mazkur holat konstruktiv ta'limning samarasizligini emas, balki ta'lim tizimining yangi pedagogik bosqichga o'tayotganligini ko'rsatadi.

Maqola davomida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, konstruktiv ta'lim yondashuvi o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, muammoli vaziyatlarni tahlil qilishi, bilimlarni amaliyotda qo'llashi hamda kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Xalqaro tajribalar ham ushbu tizimning uzoq muddatli samaradorligini tasdiqlaydi. Shu sababli ta'lim jarayonida yuzaga kelayotgan ayrim muammolarning asosiy yechimi konstruktiv yondashuvdan voz kechishda emas, balki uni bosqichma-bosqich, metodik jihatdan to'g'ri va o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos ravishda tashkil etishda namoyon bo'ladi. Buning uchun o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish, interaktiv metodlardan samarali foydalanish, darsliklardagi topshiriqlarni amaliy hayot bilan bog'lash hamda vizual va raqamli vositalardan unumli foydalanish muhim hisoblanadi. Ayniqsa, ona tili ta'limida grammatik mavzularni tayyor qoida sifatida emas, balki tahlil, muhokama va amaliy topshiriqlar asosida o'qitish o'quvchilarning mantiqiy fikrlashi va nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, rasmlar, infografikalar va QR kodlardan foydalanish o'quvchilarning tasavvur olamini kengaytirib, mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Demak, konstruktiv ta'lim yondashuvining asosiy ustunligi shundaki, u

o'quvchini faqat bilim oluvchi emas, balki mustaqil fikrlovchi va zamonaviy hayotga tayyor shaxs sifatida shakllantiradi. Shu bois ushbu yondashuvni ilmiy-metodik asosda takomillashtirish va amaliyotga samarali tatbiq etish zamonaviy ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Jean Piaget. The Psychology of Intelligence. — London: Routledge, 1950. — 214 p. — pp. 35–48.
2. John Dewey. Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education. — New York: Macmillan, 1916. — 434 p. — pp. 112–128. ISBN: 9780486433998.
3. Lev Vygotsky. Thought and Language. — Cambridge: MIT Press, 1986. — 287 p. — pp. 78–90.
4. Kompetensiyaviy yondashuv asosida ta'lim samaradorligini oshirish metodikasi. — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021. — 198 b. — 66–74-betlar.
5. Ona tili o'qitish metodikasi. — Toshkent: "O'qituvchi", 2020. — 256 b. — 102–118-betlar.
6. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. Ona tili fanidan yangi avlod darsliklari va metodik qo'llanmalar. — Toshkent, 2022. — 56 b. — 25–34-betlar.
7. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standarti. — Toshkent, 2021. — 45 b. — 12–18-betlar.
8. Pedagogika nazariyasi va tarixi. — Toshkent: "Fan", 2019. — 320 b. — 144–158-betlar.
9. Shavkat Mirziyoyev. Yangi O'zbekiston strategiyasi. — Toshkent: "O'zbekiston", 2021. — 464 b. — 221–229-betlar.
10. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: "Innovatsiya-Ziyo", 2020. — 280 b. — 91–105-betlar.